

dr inż. Roman Chorób

Wydział Ekonomii, Uniwersytet Rzeszowski

Innowacyjne struktury integracyjne jako element nowoczesnego potencjału gospodarczego Podkarpacia

WSTĘP

Procesy integracyjne bezpośrednio wpływają na kształtowanie się rynkowych warunków działania gospodarstw rolnych, przedsiębiorstw i innych podmiotów gospodarczych. Ta forma prowadzenia działalności gospodarczej może i powinna objąć swym zasięgiem wiele sfer życia społeczno-gospodarczego środowisk wiejskich, w tym m.in. wytwarzanie i zaopatrzenie gospodarstw w środki produkcji, skup wytwarzanych artykułów rolnych i ich przetwórstwo, handel hurtowy i detaliczny, świadczenie usług produkcyjno-bytowych, finansowanie działalności ludności.

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej znacząco wpływa na sytuację producentów i przetwórców artykułów rolnych, podobnie jak wielu innych podmiotów gospodarczych. Akcesja do UE wiąże się ze wzrostem konkurencji na rynku rolno-żywnościowym, zarówno ze strony producentów surowca, jak i jego przetwórców. Szansy Polski na rynkach innych krajów członkowskich upatrywać należy w ograniczaniu wpływu dużego rozdrobnienia gospodarstw producentów rolnych poprzez stworzenie struktur integrujących poszczególne podmioty.

Prawidłowo funkcjonujące, jak również tworzące się struktury integracyjne występujące w gospodarce stanowią jeden z istotnych elementów jej dynamicznej ekspansji. Wśród powiązań integracyjnych wymienić można m.in. zarówno procesy zachodzące pomiędzy producentami rolnymi (integracja pozioma), rolnictwem a przemysłem spożywczym (integracja pionowa), jak również innowacyjne formy związków integracyjnych, których przykładem są klastry rolno-przemysłowe.

Celem niniejszego opracowania jest prezentacja teoretycznych podstaw, zasad funkcjonowania oraz korzyści płynących z efektywnie funkcjonujących struktur klastrowych, które stanowią nowoczesny element potencjału gospodarczego, wpływają istotnie na poziom rozwoju regionu. W końcowej części przedstawiono na zasadzie studium przypadku wybrane klastry rolno-przemysłowe funkcjonujące w województwie podkarpackim, jak również możliwości wsparcia tego rodzaju działalności.

CHARAKTER GOSPODARCZY PODKARPACIA

Podkarpacie jest regionem przemysłowo-rolniczym. Potencjał gospodarczy województwa tworzą przede wszystkim przemysł, budownictwo i rolnictwo. Podobnie, jak na innych obszarach, jednostki terytorialne województwa charakteryzują się istotnym zróżnicowaniem poziomu rozwoju tych dziedzin gospodarki. Najbardziej uprzemysłowione są północna i środkowa część województwa, natomiast najbardziej rozwinięta rolniczo jest część południowa¹. Przemysł wywiera zasadniczy wpływ na aktywność oraz poziom rozwoju gospodarczego województwa. Udział produkcji przemysłowej w PKB wytwarzanym w województwie wynosi ok. 30%. Najwięcej przedsiębiorstw przemysłowych znajduje się w Rzeszowie, Stalowej Woli, Mielcu, Przemyśle, Tarnobrzegu i Krośnie. Do głównych gałęzi przemysłu należą: spożywczy, elektromaszynowy, chemiczny, mineralny, paliwowo-energetyczny, lekki oraz meblarski. Podkarpacie to także tradycyjne „zagłębie budowlane” z dominacją sektora prywatnego. Ze względu na znaczącą pozycję rolnictwa w gospodarce województwa podkarpackiego, przemysł spożywczy ma dobrą podstawę do rozwoju.

Przemysł województwa zdominowany jest przez stosunkowo dobrze rozwinięty sektor przetwórstwa spożywczego (m.in.: Leżajsk, Rzeszów, Dębica, Jasło, Sanok), duże przedsiębiorstwa przemysłu chemicznego (Jasło, Dębica, Nowa Sarzyna, Tarnobrzeg, Sanok) oraz elektromaszynowego (Rzeszów, Mielec, Stalowa Wola, Sanok). Przemysł spożywczy, jak stwierdzono wcześniej, jest jedną z lepiej rozwiniętych dziedzin gospodarki województwa. Przetwórstwo skoncentrowane jest głównie w następujących branżach: mięsna, zbożowo-młynarska, owocowo-warzywna i mleczarska. Dlatego też istnieją solidne podstawy rozwoju różnych form powiązań integracyjnych, w tym struktur klastrowych obejmujących rozdrobnionych producentów rolnych, jak również wiodące przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego zajmujące się przetwórstwem: mięsa, mleka, zbóż oraz owoców i warzyw.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że przemysł spożywczy w województwie podkarpackim, jak i w całym kraju, przeżywa poważny kryzys związany z procesem restrukturyzacji i modernizacji jednostek funkcjonujących w poszczególnych branżach. Na jego słabnącą kondycję ma również wpływ załamanie dotychczasowych, tradycyjnych rynków zbytu (np. rynek wschodni), słabe tempo wdrażania nowoczesnych technologii i systemów zarządzania, które odbiegają wyraźnie od standardów obowiązujących w Unii Europejskiej. Jednym ze sposobów na niwelowanie tych słabości może być tworzenie struktur klastrowych integrujących poszczególne ogniwa gospodarki żywnościowej.

¹ *Podkarpacki Serwis Gospodarczy* – <http://www.rze.pl/> (dostęp w dniu 28.03.2011 r.).

ISTOTA KONCEPCJI KLASTRÓW

Początki koncepcji klastrów sięgają ekonomii neoklasycznej i dzieła Marshalla *Zasady ekonomii* z 1890 roku². Marshall posłużył się pojęciem dystryktu przemysłowego (*industrial district*), który utożsamiał z regionalnym skupiskiem przedsiębiorstw tej samej lub pokrewnej branży. Przedsiębiorstwa te, zdaniem ww. autora, czerpały korzyści wynikające z faktu funkcjonowania w geograficznej bliskości i wchodzenia w relacje zarówno kooperacyjne, jak i konfrontacyjne z innymi uczestnikami branży. Korzyści te były niezamierzonym efektem zjawiska aglomeracji przedsiębiorstw. Marshallowska koncepcja dystryktu przemysłowego jako pierwsza w historii myśli ekonomicznej wyjaśnia przyczyny tworzenia się klastrów i wskazuje na korzyści aglomeracji³.

Słowo klaster po raz pierwszy zostało użyte i zdefiniowane w 1990 roku przez M.E. Portera. Według definicji tego autora, klaster to: „geograficzne skupisko wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (np. uniwersytetów, jednostek normalizacyjnych i stowarzyszeń branżowych) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale również współpracujących”⁴. W literaturze przedmiotu obok przedstawionych definicji funkcjonuje wiele innych określeń klastra (np. grono, wiązka przemysłowa). Większość z nich wskazuje jednak na trzy zasadnicze cechy wyróżniające klaster:

- koncentrację na określonym obszarze współpracujących i współzależnych przedsiębiorstw działających w tym samym bądź pokrewnych sektorach przemysłu lub usług,
- interakcje i funkcjonalne powiązania pomiędzy firmami,
- ponadsektorowy wymiar klastra obejmującego swym zasięgiem zarówno poziome, jak i pionowe powiązania integracyjne.

W polskiej literaturze ekonomicznej wskazuje się na kilka zasadniczych powodów warunkujących lepszą konkurencyjność firm funkcjonujących we wnętrzu klastra. Wśród nich wymienia się głównie wzrost znaczenia: poziomu rozwoju lokalnego, pracy w układach sieciowych oraz kapitału ludzkiego związanego z szybkim postępem technologicznym⁵.

² A. Marshall, *Elements of economics*, Macmillan, London 1932.

³ M. Gorynia, B. Jankowska, *Klasy a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2008, s. 30–31.

⁴ Por. M.E. Porter, *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.

⁵ Por. R. Domański, *Przestrzenna transformacja gospodarki*, PWN, Warszawa 1997; J. Kamyczki, *Klasy – nowe powiązania w branży rolno-spożywczej*, „Biuletyn informacyjno-handlowy”, Wyd. PODR w Boguchwale, Boguchwała 2007, nr 4, s. 25–26; M. Matlegiewicz, *Klasy jako czynnik aktywizujący rynek lokalny na obszarach wiejskich [w:] Potencjał rozwojowy obszarów wiejskich w aspekcie wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Tworzenie i poprawa struktury agrarnej gospodarstw rodzinnych*, t. 2, red. L. Pałasz, AR w Szczecinie, Wyższa Szkoła

W zależności od zastosowanych kryteriów, klastry dzielą się na różne kategorie⁶:

- ze względu na skalę i charakter działalności klastra: mega-, mezo-, mikro-klastry;
- ze względu na zasięg terytorialny: lokalne, regionalne, krajowe, międzynarodowe;
- ze względu na poziom technologii: wysoko-, średnio-, niskotechnologiczne;
- ze względu na pozycję konkurencyjną: liderzy światowi, liderzy krajowi, liderzy regionalni, liderzy lokalni;
- ze względu na zdolność kreowania miejsc pracy: o rosnącym zatrudnieniu, o stabilnym zatrudnieniu, o malejącym zatrudnieniu;
- ze względu na fazę rozwoju: załążkowe (embrionalne), wzrostowe (rozwijające się), dojrzałe (rozwinęte), schyłkowe (upadające);
- ze względu na liczbę powiązanych poziomo sektorów: wąskie i szerokie;
- ze względu na liczbę ogniw łańcucha produkcyjnego: głębokie (obejmujące wszystkie ogniwa), płytke (obejmujące jedno bądź kilka ogniw łańcucha produkcyjnego);
- ze względu na model struktury organizacyjnej: włoski (brak formalnej struktury), duński (inicjatywa rządowa, jest bardziej sieciowy), holenderski (udział rządu i duża rola ośrodka badawczego).

FUNKCJE I PRZYKŁADY POWIĄZAŃ KLASTROWYCH

Klastry jako innowacyjne struktury powiązań mogą praktycznie powstawać w każdym sektorze gospodarki – zarówno w przemyśle, jak i w usługach, w sektorach o zaawansowanej technologii, jak też w sektorach o technologii tradycyjnej. Mogą odznaczać się zróżnicowanym poziomem innowacyjności oraz postępu technologicznego, a jednocześnie stosować różne strategie i odmiennie kształtować perspektywy własnego rozwoju.

Według M.E. Portera do najważniejszych korzyści funkcjonowania klastrów należy zaliczyć⁷:

- wyższą efektywność funkcjonowania firm wynikającą z możliwości dostępu do wyspecjalizowanych aktywów i dostawców, którzy mogą w ramach struktur klastrowych reagować szybciej niż firmy działające oddzielnie;

Społeczno-Ekonomiczna w Ostrołęce, Szczecin 2006, s. 415–422; I. Pietrzyk, *Koncepcja terytorialnych systemów produkcyjnych w ekonomii zachodniej. Wnioski dla Polski* [w:] *Dylematy i osiągnięcia polskiej polityki transformacji gospodarczej*, red. H. Ćwikliński, G. Szczodrowski, UG, Gdańsk 1995.

⁶ J. Hermaniuk, *Klastry i klastering – istota, funkcje, typologia* [w:] *Jak stworzyć klaster – przewodnik*, Rzeszów 2009.

⁷ M.E. Porter, *Porter...*

- wyższy poziom innowacyjności, który mogą osiągnąć firmy i instytucje działające w strukturach klastrowych dzięki występowaniu tzw. *knowledge spillover*, czyli dyfuzji wiedzy;
- wzrost poziomu tzw. *business formation*, a w efekcie ogólnego poziomu przedsiębiorczości w regionie.

Na gruncie nowoczesnej teorii aglomeracji wymienia się wewnętrzne korzyści skali jako czynnik wyjaśniający, dlaczego firmy koncentrują swoją aktywność w określonych lokalizacjach. Równolegle wskazuje się na tzw. zewnętrzne korzyści skali, których cechą charakterystyczną jest to, że są one zasobem branżowo-specyficznym, który może zostać wykreowany, gdy firmy z tej samej branży będą lokować swoją działalność w tym samym regionie. Rozmiar tych korzyści zależy od liczby firm z danej branży skoncentrowanych w danej lokalizacji. Efektem występowania zewnętrznych korzyści skali są obniżki kosztów jednostkowych w każdej firmie z branży, gdy wzrasta liczba przedsiębiorstw z tejże branży w regionie⁸.

Wskazując na przykłady takich powiązań M.E. Porter zebrał informacje dotyczące ponad 700 różnych struktur klastrowych zidentyfikowanych w wielu krajach świata. Wnikliwe analizy poszczególnych klastrow wykazały, iż odznaczają się one wyższą konkurencyjnością i innowacyjnością. Do przykładów efektywnie funkcjonujących klastrow wysokotechnologicznych i powszechnie znanych należą: Dolina Krzemowa (półprzewodniki i technologie informatyczne), Lombardia (przemysł teleinformatyczny i chemiczny), Cambridge (biotechnologia, przemysł komputerowy i informatyczny), Austin, Montpellier (telekomunikacja, oprogramowanie komputerowe, biotechnologia). Natomiast L. Mytelka i F. Farinelli podają przykłady klastrow działających w sektorach niskich technologii wyróżniających się jednocześnie wysoką innowacyjnością – należą do nich m.in.: klaster oprawek do okularów oraz przemysłu przetwórstwa wełny we Włoszech czy klaster meblowy w Danii⁹.

W Polsce na podstawie prowadzonych badań zidentyfikowano około 50 struktur klastrowych (gron), choć faktycznie może ich istnieć znacznie więcej¹⁰. Niektóre z nich funkcjonują w sferze agrobiznesu. Natomiast przykładami znanych klastrow funkcjonujących na obszarze województwa podkarpackiego są¹¹:

⁸ M. Gorynia, B. Jankowska, *Klastry...*, s. 31.

⁹ Por. L. Mytelka, F. Farinelli, *Local clusters, innovation systems and sustained competitiveness*. Paper prepared for the meeting on Local Productive Clusters and Innovation Systems in Brazil: new industrial and technological policies for their development, The United Nations University, Institute for New Technologies, Rio de Janeiro 2000.

¹⁰ Por. E. Bojar, J. Bis, *Czynniki zagrażające klasteringowi efektywnemu kreowaniu i funkcjonowaniu klastrow gospodarczych w Polsce, Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej*, Politechnika Lubelska, Lublin 2006.

¹¹ Na podstawie prezentacji: L. Woźniak, *Analiza inicjatyw klastrowych w województwie podkarpackim*, Konferencja Naukowa „Inicjatywa klastrowa jako przykład współpracy nauki z biznesem”, RARR Rzeszów, 28.03.2011 r.

- Klaster „Dolina Lotnicza”,
- Klaster Producentów Komponentów Odlewniczych „KOM-CAST”,
- Wschodni Klaster Informatyczny,
- Podkarpacki Klaster Spawalniczy „KLASTAL”,
- Klaster „Podkarpacka Platforma Chemiczna”,
- Podkarpacki Klaster Energii Odnawialnej,
- Klaster „Podkarpackie Szkło”,
- Klaster Produktu Tradycyjnego i Regionalnego „Podkarpackie Smaki”,
- Regionalny Klaster Ekologicznej Żywności,
- Klaster Hotelarsko-Turystyczny,
- Klaster Rolno-Spożywczy.

Biorąc pod uwagę liczbę firm, które skupiają struktury klastrowe, jak również wielkość zatrudnienia, do czołowych polskich klastrów można zaliczyć następujące¹²:

- *Dolina Lotnicza*, woj. podkarpackie – komponenty i usługi związane z produkcją samolotów (skupia 80 firm, zatrudnia 22,0 tys. osób),
- *Life Science*, woj. małopolskie – branża medyczno-farmaceutyczna (skupia 30 firm, zatrudnia 77,0 tys. osób),
- *Neutribiomed*, woj. dolnośląskie – branża farmaceutyczno-kosmetyczna (skupia 35 firm, zatrudnia 3,5 tys. osób),
- *Małopolski Klaster Technologii Informacyjnych*, woj. małopolskie – branża technologii informacyjnych (skupia 20 firm, zatrudnia 23,0 tys. osób).

UWARUNKOWANIA ROZWOJU STRUKTUR KLASTROWYCH

Ekspansja struktur klastrowych determinowana jest zarówno czynnikami sprzyjającymi, jak i ograniczającymi ich rozwój. Wydaje się, że powstawaniu gron mogą sprzyjać następujące cechy:

- podmioty skupione w klastrze odnoszą lepsze efekty ekonomiczne dzięki współpracy niż działając osobno,
- wspólne operacje umożliwiają osiągnięcie wyższej konkurencyjności,
- klastry pozwalają uzyskiwać wyższą produktywność, efektywność działania dzięki dostępowi do specjalistycznych i tańszych zasobów, wykwalifikowanych pracowników, aktualnej informacji rynkowej czy instytucji otoczenia biznesowego,
- zwiększają zdolność firm do innowacji dzięki poprawie przepływu informacji oraz wiedzy i umiejętności,

¹² *Klastry dają firmom szansę na duże pieniądze z UE*, „Dziennik. Gazeta Prawna” z 17.03.2011 r.

- ich działalność sprzyja przedsiębiorczości, zmniejszając bariery wejścia na rynek,
- umożliwiają szybszy rozwój infrastruktury, niekiedy tworzonej specjalnie pod ich potrzeby,
- przynoszą wiele korzyści firmom skupionym w klastrze, instytucjom badawczym oraz uczelniom, jak też bliskiemu i dalszemu otoczeniu.

Wśród barier rozwoju ww. powiązań można wymienić następujące:

- utrata samodzielności organizacyjnej przez firmę wchodzącą w strukturę klastrów,
- ograniczone zaufanie pomiędzy partnerami biznesowymi i instytucjonalnymi,
- brak dostępu do kapitału, w tym kapitału wysokiego ryzyka, który można przeznaczyć na wspieranie nowych przedsięwzięć biznesowych (*venture capital*, *speed capital*),
- postrzeganie klastra jako mechanizmu ograniczającego podniesienie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa,
- efektywność funkcjonowania klastra wymaga ciągłego dążenia do rozwoju, prowadzenia analitycznych badań i wprowadzania innowacji,
- ograniczona współpraca nauki i przemysłu głównie ze względu na wysokie koszty,
- brak koordynacji działań między instytucjami wsparcia biznesu, które powinny być swoistymi katalizatorami dla inicjatyw klastrowych.

STUDIUM PRZYPADKU REGIONALNY KLASTER EKOLOGICZNEJ ŻYWNOŚCI

Światowy rynek ekologicznej żywności dynamicznie rośnie, w Polsce istnieje ogromny potencjał rozwoju tego rynku, dlatego należy podejmować i wspierać ekologiczną produkcję. W rolnictwie ekologicznym nie stosuje się sztucznych środków chemicznych (jak np. nawozy czy środki ochrony roślin), co oznacza, że nie wprowadza się do środowiska substancji zanieczyszczających. Sprzyja to samooczyszczaniu się środowiska i zachowaniu równowagi biologicznej, bardzo korzystnej dla człowieka i jego przyrodniczego otoczenia.

Klaster Dolina Ekologicznej Żywności (DEŻ), bo z taką nazwą jest on utożsamiany, jest pierwszym w Polsce klastrem zrzeszającym różne podmioty działające na rzecz promowania i rozwoju żywności ekologicznej. Klaster posiada charakter otwarty – do jego struktur mogą przystąpić podmioty i organizacje zainteresowane rozwojem produkcji ekologicznej żywności na terenie Polski Wschodniej (lubelskie, podkarpackie, świętokrzyskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie). Członkami klastra DEŻ są:¹³

¹³ *Klaster Dolina Ekologicznej Żywności* – <http://www.dolinaeko.pl/> (dostęp 07.04.2011 r.).

1. Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB,
2. Stowarzyszenie „EkoLubelszczyzna”,
3. Podkarpacka Izba Rolnictwa Ekologicznego,
4. Brzost-Eko Sp. z o.o.
5. Elżbieta Janik-Tyminska „Magiczny Ogród”,
6. „BIOAVENA” Sp. z o.o.
7. BIO CONCEPT Bogusław Bednarz,
8. Barwy Zdrowia,
9. Ekologiczne P.P.H.U. BIO-EKO Marian Wójtowicz,
10. „CHMIEL” Sławomir Chmiel,
11. JK Sp. z o.o.,
12. Ekoland.

Celem głównym projektu¹⁴, w ramach którego funkcjonuje klastery, jest wsparcie rozwoju klastra Doliny Ekologicznej Żywności jako ponadregionalnej struktury współpracy. Celami szczegółowymi są:

- rozwój współpracy klastrowej między ośrodkami naukowymi, podmiotami działającymi na rzecz innowacyjności oraz przedsiębiorcami zajmującymi się produkcją, przetwórstwem i dystrybucją produktów ekologicznych;
- podniesienie konkurencyjności i innowacyjności uczestników klastra poprzez wprowadzanie nowych lub udoskonalonych produktów i usług;
- zwiększenie skali produkcji ekologicznej oraz wzrost liczby miejsc pracy w sektorze produkcji ekożywności (m.in. poprzez bliską współpracę sieciową i promowanie wspólnej oferty produktów i usług klastra);
- poprawa dostępu uczestników klastra do kompleksowej informacji i wiedzy w zakresie produkcji, przetwórstwa i marketingu produktów ekologicznych (m.in. poprzez uruchomienie tematycznego portalu z systemem usług informatycznych);
- zwiększenie popytu na produkty ekologiczne wśród potencjalnych konsumentów (m.in. poprzez działania uświadamiające i promocyjne).

Strategia Doliny Ekologicznej Żywności, jak deklarują jej twórcy, będzie stanowić bazę dla kolejnych projektów, wprowadzających w życie ideę Doliny Ekologicznej Żywności. Występowanie pojedynczego rolnika w strukturze Doliny ma wzmocnić jego pozycję konkurencyjną na rynku. Docelową strukturą Doliny Ekologicznej Żywności jest klastery, czyli sieć współpracujących i jednocześnie konkurujących podmiotów gospodarczych, związanych z określoną branżą, zlokalizowanych w geograficznym sąsiedztwie i wspieranych przez miejscowe władze, zaplecze naukowo-badawcze, instytucje i organizacje społeczne. Jeśli za pojedynczy klastery będzie uznawana grupa producencka w określonym obszarze rolnictwa, wówczas Dolina Ekologicznej Żywności stanie się

¹⁴ Projekt „Rozwój klastra Dolina Ekologicznej Żywności” nr POPW.01.04.03-00-013/09-00 współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013.

„klastrem klastrów”. Udział w realizacji projektu będzie polegał głównie na wsparciu intelektualnym i rzeczowo-technicznym poprzez uczestnictwo w konsultacjach społecznych oraz zaangażowanie w prace związane z kreacją Doliny Ekologicznej Żywności.

WSPARCIE DLA ROZWOJU GRON PRZEMYSŁOWYCH W POLSCE

Komisja Europejska zobowiązała się wspierać klastry, które mają znaczny potencjał rozwoju. Wśród kierunków ich rozwoju należy uwzględnić mechanizmy identyfikujące poszczególnych uczestników z danym klastrem, mechanizmy selekcji, analizy i oceny oraz uwzględniające ich działalność w specjalnych strefach ekonomicznych. Ten ostatni mechanizm dotychczas był niedoceniany wśród istniejących klastrów. Partnerska współpraca jest zasadą, która sprzyja kreowaniu konkurencyjności klastrów poprzez podział zasobów wiedzy, siły roboczej i surowców.

Ważne działania na rzecz dynamicznego rozwoju struktur klastrowych podjęła Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), która w swojej szerokiej ofercie przeznaczyła na ten cel kwotę 490 mln złotych. Jednym z istotnych elementów przy tworzeniu i działalności klastrów jest prowadzenie warsztatów i szkoleń, doradztwo oraz wizyty studyjne. Są to działania zmierzające do dynamicznego rozwoju i wzrostu konkurencyjności, a klastry szczególnie winny z nich korzystać w szerszym zakresie. Równie ważnym czynnikiem rozwoju klastrów jest zaangażowanie administracji samorządowej, która powinna wspólnie opracowywać wytyczne i instrumenty pomocy dla tego typu struktur.

Klastry, czyli zrzeszenia co najmniej sześciu firm, instytucji naukowej oraz spółki doradczo-koordynującej, będące w tzw. wczesnej fazie rozwoju mogą otrzymać z PARP dofinansowanie do projektu wartego 2 mln zł. Muszą jednak wykazać się wkładem własnym w wysokości co najmniej 30%. Natomiast struktury klastrowe istniejące od kilku lat mogą dostać znacznie więcej¹⁵:

- 20 mln zł na inwestycje,
- 5 mln zł na badania przemysłowe lub prace rozwojowe,
- 400 tys. zł na doradztwo,
- 1 mln zł na szkolenia,
- 600 tys. zł na promocję i budowę marki.

Warto w tym miejscu podkreślić, że dobrze działające klastry to również gwarancja nowych miejsc pracy. Z badań PARP wynika, że nawet podczas kryzysu 74% z nich zwiększyło zatrudnienie – od 2 do 10 pkt proc. Najwięcej pracowników przyjęły spółki zrzeszone w klastrach innowacyjnych. Na uwagę

¹⁵ http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/496493,klastry_daja_firmom_szanse_na_duze_pieniadze_z_ue.html (dostęp w dniu 04.04.2011 r.).

zasługuje również fakt, iż działalność struktur klastrowych na rynku jest stosunkowo niedługa, gdyż ok. 80% z nich funkcjonuje w polskiej gospodarce rynkowej od niespełna 3 lat. Obecnie w klastrach pracuje ok. 500 tys. osób, czyli o 30% więcej niż w 2009 roku.

PODSUMOWANIE

Region Podkarpacia, ze względu na jego uwarunkowania, może stanowić naturalny klaster ekologiczny produkcji żywności. Duża ilość lasów, parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody oraz naturalnych akwenów wodnych w sąsiedztwie czystych ekologicznie pól stanowi bezcenny element potencjału regionu, sprawiając jednocześnie, że obszar ten umożliwia produkcję zdrowych, naturalnych i nieskażonych produktów rolniczych. Z drugiej strony należy podkreślić, że województwo podkarpackie jest jednym z najuboższych regionów Polski. Dlatego też konieczne są wszelkie działania mające na celu zwiększanie siły przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie korzyści skali i zakresu będące efektem funkcjonowania ich w strukturach klastrowych¹⁶.

Jak podkreślano wcześniej, na Podkarpaciu, mimo znacznego zatrudnienia w rolnictwie, istnieje ogromny potencjał rozwoju nowoczesnych form integracji, jakimi są struktury klastrowe, również w branżach przemysłowych. Właśnie branża nisko technologiczna, jaką jest np. przetwórstwo rolno-spożywcze, stanowi zasadniczy element przemysłu regionu. Podstawę do rozwoju, o czym pisano już wcześniej, mają również powiązania klastrowe w takich branżach, jak usługowa czy handlowa.

Nieodzownym warunkiem rozwoju tego typu powiązań integracyjnych jest z pewnością wielopłaszczyznowe wsparcie środowiska lokalnego, ukierunkowane na współpracę między podmiotami, wzrost konkurencyjności, przyczyniając się tym samym do wzmocnienia potencjału gospodarczego Podkarpacia.

LITERATURA

Bobrecka-Jamro D., Jastrzębska W., Szpunar-Krok E., Tuziak B., *Klastry w agrobiznesie. Uwarunkowania funkcjonowania i wpływ na rozwój lokalnej przedsiębiorczości*, Wyd. Difin, Warszawa 2008.

Bojar E., Bis J., *Czynniki zagrażające klasteringowi efektywnemu kreowaniu i funkcjonowaniu klastrów gospodarczych w Polsce, Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej*, Politechnika Lubelska, Lublin 2006.

¹⁶ D. Bobrecka-Jamro, W. Jastrzębska, E. Szpunar-Krok, B. Tuziak, *Klastry w agrobiznesie. Uwarunkowania funkcjonowania i wpływ na rozwój lokalnej przedsiębiorczości*, Wyd. Difin, Warszawa 2008, s. 163.

- Domański R., *Przestrzenna transformacja gospodarki*, PWN, Warszawa 1997.
- Gorynia M., Jankowska B., *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2008.
- Hermaniuk J., *Klastry i klastering – istota, funkcje, typologia [w:] Jak stworzyć klaster – przewodnik*, Rzeszów 2009.
- Kamycki J., *Klastry – nowe powiązania w branży rolno-spożywczej*, „Biuletyn informacyjno-handlowy”, Wyd. PODR w Boguchwale, Boguchwała 2007, nr 4.
- Klaster Dolina Ekologicznej Żywności* – <http://www.dolinaeko.pl/>.
- Klastry dają firmom szanse na duże pieniądze z UE*, „Dziennik. Gazeta Prawna” z 17.03.2011 r.
- Marshall A., *Elements of economics*, Macmillan, London 1932.
- Matlegiewicz M., *Klastry jako czynnik aktywizujący rynek lokalny na obszarach wiejskich [w:] Potencjał rozwojowy obszarów wiejskich w aspekcie wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Tworzenie i poprawa struktury agrarnej gospodarstw rodzinnych*, t. 2, red. L. Pałasz, AR w Szczecinie, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Ostrołęce, Szczecin 2006.
- Mytelka L., Farinelli F., *Local clusters, innovation systems and sustained competitiveness*. Paper prepared for the meeting on Local Productive Clusters and Innovation Systems in Brazil: new industrial and technological policies for their development, The United Nations University, Institute for New Technologies, Rio de Janeiro 2000.
- Pietrzyk I., *Koncepcja terytorialnych systemów produkcyjnych w ekonomii zachodniej. Wnioski dla Polski [w:] Dylematy i osiągnięcia polskiej polityki transformacji gospodarczej*, red. H. Ćwikliński, G. Szczodrowski, UG, Gdańsk 1995.
- Podkarpacki Serwis Gospodarczy* – <http://www.rze.pl/>.
- Porter M.E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- Woźniak L., *Analiza inicjatyw klastrowych w województwie podkarpackim*, Konferencja Naukowa „Inicjatywa klastrowa jako przykład współpracy nauki z biznesem”, RARR Rzeszów, 28.03.2011 r.
- http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/496493,klastry_daja_firmom_szanse_na_duze_pieniadze_z_ue.html.

Streszczenie

Prawidłowo funkcjonujące, jak również tworzące się struktury integracyjne występujące w gospodarce są jednym z istotnych warunków jej dynamicznej ekspansji. Innowacyjne struktury integracyjne o charakterze klastrów przemysłowych stanowią zasadniczy element potencjału gospodarczego Podkarpacia.

Wśród głównych korzyści wynikających z funkcjonowania klastra można wymienić: wyższą efektywność funkcjonowania firm, wyższy poziom innowacyjności oraz wzrost poziomu przedsiębiorczości w regionie. Prawidłowo funkcjonujące klastry to również gwarancja nowych miejsc pracy. Z przedstawionych badań wynika, że nawet podczas kryzysu 74% z nich zwiększyło zatrudnienie – od 2 do 10 pkt proc.

Na Podkarpaciu istnieje ogromny potencjał rozwoju nowoczesnych form integracji, jakimi są struktury klastrowe, m.in. w branżach przemysłowych. Podstawę do dobrego rozwoju mają również powiązania klastrowe w takich branżach, jak usługowa czy handlowa. Warunkiem rozwoju tego typu powiązań integracyjnych jest wielopłaszczyznowe wsparcie środowiska lokalnego.

**Innovative structures of integration as a factor
of modern economic potential in podkarpacie***Summary*

A proper functioning, including emerging integration systems in a given economy serve as one of the essential conditions for its dynamic expansion. Innovative integration structure of an industrial cluster type are essential constituents of Podkarpackie economic potentials.

Greater performance efficiency in companies, higher levels of innovation and increased entrepreneurial activity in the region are among the benefits accruing from the existence of a cluster here. A properly managed cluster is also guarantee for creation of new jobs. The studies have shown that 74% of participating companies increased their employments by between 2% and 10% despite the economic crunch.

There exist huge potentials for the development of modern forms of integration, such as cluster structures in the industrial sector of Poland's Podkarpackie region. A requirement for an efficient development is developing cluster linkages with service or commercial industries. The development of integrative linkages is hinged on a multi-faceted support from the local environment.